

HOTĂRÂREA CURȚII

14 decembrie 1995*

Jeroen van Schijndel și Johannes Nicolaas Cornelis van Veen împotriva Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten.

(Cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare, formulată de Hoge Raad der Nederlanden)

„Calificarea unui fond de pensii ocupaționale drept întreprindere – Afilierea obligatorie la un sistem de pensii ocupaționale – Compatibilitatea cu regulile de concurență – Posibilitatea de a invoca pentru prima dată în casație un motiv de drept comunitar care implică schimbarea obiectului litigiului și analiza faptelor”.

Cauzele conexate C-430/93 și C-431/93

În cauzele conexate C-430/93 și C-431/93,

având ca obiect cererile adresate Curții, în temeiul articolului 177 din Tratatul CEE, de către Hoge Raad der Nederlanden, pentru pronunțarea, în litigiile pendinte în fața acestei instanțe, între

Jeroen van Schijndel

și

Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten

și între

Johannes Nicolaas Cornelis van Veen

și

Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten

a unei hotărâri preliminare, privind, pe de o parte, interpretarea dreptului comunitar în ceea ce privește competența instanței naționale de a aprecia din oficiu compatibilitatea unei norme de drept intern cu articolul 3 litera (f), articolul 5, articolul 85, articolul 86 și/sau articolul 90 din Tratatul CEE și, pe de altă parte, privind interpretarea acestor dispoziții,

CURTEA,

compusă din domnii G. C. Rodríguez Iglesias, președinte, C. N. Kakouris, D. A. O. Edward, J.-P. Puissochet și G. Hirsch, președinți de cameră, G. F. Mancini, F. A. Schockweiler, J. C. Moitinho de Almeida, P. J. G. Kapteyn (raportor), C. Gulmann, J. L. Murray, P. Jann și H. Ragnemalm, judecători,

* Limba de procedură: olandeza.

avocat general: domnul F. G. Jacobs

grefier: domnii R. Grass, grefier și H. A. Rühl, administrator principal

după examinarea observațiilor scrise prezentate:

- pentru reclamanții în acțiunea principală, de către I. G. F. Cath, avocat în Baroul din Haga,
- pentru pârâții în acțiunea principală, de către P. A. Wackie Eysten, avocat în Baroul din Haga și E. H. Pijnacker Hordijk, avocat în Baroul din Amsterdam,
- pentru Guvernul Țărilor de Jos, de către domnul J. G. Lammers, consilier juridic interimar în Ministerul Afacerilor Externe, în calitate de agent,
- pentru guvernul german, de către domnii E. Röder, Ministerialrat în Ministerul Federal al Economiei și de către B. Kloke, Regierungsrat în același minister, în calitate de agenți,
- pentru guvernul francez, de către domnul C. Chavance, secretar pentru afaceri externe în cadrul Direcției Juridice a Ministerului Afacerilor Externe și de către doamna Catherine de Salins, subdirector al aceleiași direcții, în calitate de agenți,
- pentru Guvernul Regatului Unit, de către J. D. Colahan, de la Treasury Solicitor's Department, în calitate de agent și P. Duffy, Barrister,
- pentru Comisia Comunităților Europene, de către domnii C. Timmermans, director general adjunct, B. J. Drijber și B. Smulders, membri ai serviciului juridic, în calitate de agenți,

având în vedere raportul de ședință,

după ascultarea observațiilor orale ale reclamanților în acțiunea principală, reprezentați de I. G. F. Cath, ale pârâților în acțiunea principală, reprezentați de P. A. Wackie Eysten și E. H. Pijnacker Hordijk, ale Guvernului Țărilor de Jos, reprezentat de domnul J. W. de Zwaan, consilier juridic adjunct la Ministerul Afacerilor Externe, în calitate de agent, ale guvernului german, reprezentat de domnul G. Thiele, Assessor la Ministerul Federal al Economiei, în calitate de agent, ale guvernului elen, reprezentat de domnul V. Kontolaimos, consilier juridic adjunct pe lângă Consiliul juridic de stat, în calitate de agent, ale guvernului spaniol, reprezentat de domnul A. Navarro González, director general pentru coordonare juridică și instituțională comunitară și doamnele R. Silva de Lapuerta și G. Calvo Díaz, Abogados del Estado în cadrul Serviciului juridic al statului, în calitate de agenți, ale guvernului francez, reprezentat de domnii C. Chavance și H. Renié, secretar pentru afaceri externe la direcția juridică a Ministerului Afacerilor Externe, în calitate de agent, ale guvernului irlandez, reprezentat de domnul J. O'Reilly, SC și J. Payne, Barrister-at-Law, ale Guvernului Regatului Unit, reprezentat de domnii J. D. Colahan și P. Duffy și ale Comisiei, reprezentată de domnii C. Timmermans și B. J. Drijber, în ședința din 4 aprilie 1995,

după ascultarea concluziilor avocatului general, prezentate în ședința din 15 iunie 1995,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Prin hotărârile din 22 octombrie 1993, primite la Curte la 28 octombrie 1993, Hoge Raad der Nederlanden a adresat, în temeiul articolului 177 din Tratatul CEE, șase întrebări preliminare, privind, pe de o parte, interpretarea dreptului comunitar în ceea ce privește competența instanței naționale de a aprecia din oficiu compatibilitatea unei norme de drept intern cu articolul 3 litera (f), articolul 5, articolul 85, articolul 86 și/sau articolul 90 din Tratatul CEE și, pe de altă parte, privind interpretarea acestor dispoziții.

2 Aceste întrebări au fost adresate în cadrul a două litigii între domnul Van Schijndel (cauza C-430/93) și domnul Van Veen (cauza C-431/93), pe de o parte și Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten (Fondul de pensii pentru fizioterapeuți, denumit în continuare „Fondul”), pe de altă parte.

3 Prin Ordonanța din 2 decembrie 1993, cele două cauze au fost conexate pentru buna desfășurare a procedurii scrise și orale și în vederea pronunțării hotărârii.

4 În conformitate cu articolul 2 alineatul (1) din Wet betreffende verplichte deelneming in een beroepspensioenregeling (legea olandeză privind afilierea obligatorie la un sistem de pensii ocupaționale, denumită în continuare „WVD”), ministrul pentru afaceri sociale are competența, la cererea uneia sau mai multe organizații pe care le consideră suficient de reprezentative pentru lucrătorii din sectorul ocupațional vizat, să facă obligatorie afilierea la un sistem de pensii ocupaționale stabilit de membrii profesiei pentru toate categoriile sau pentru una sau mai multe categorii specifice dintre acestea. Potrivit articolului 2 alineatul (4) din aceeași lege, în ceea ce privește persoanele vizate, afilierea implică obligația de a respecta dispozițiile adoptate în privința lor prin intermediul sau în temeiul statutelor și regulamentelor fondurilor de pensii.

5 În 1978, fizioterapeuții au creat Fondul. Potrivit articolului 2 alineatul (1) din regulamentul privind sistemul de pensii adoptat de acesta din urmă, este afiliat „orice fizioterapeut care desfășoară o activitate profesională în această calitate în Țările de Jos și care nu a atins încă vârsta de pensionare” [traducere neoficială]. Anumite categorii de fizioterapeuți sunt excluse din Fond. Este vorba în special de cei care „lucrează exclusiv în baza unui contract de muncă în temeiul căruia se aplică normele din Algemene Burgerlijke Pensioenwet (legea generală privind pensiile civile) sau o altă asigurare de pensie cel puțin echivalentă cu regimul prezentei reglementări, cu condiția ca părțile interesate — respectând condițiile cu caracter administrativ prescrise în domeniul de articolul 25 alineatul (3) — informează în scris Fondul despre intenția lor în această privință” [articolul 2 alineatul (1) litera a)] [traducere neoficială].

6 Prin hotărârea din 31 martie 1978, secretarul de stat pentru afaceri sociale a impus, în temeiul articolului 2 alineatul (1) din WVD, obligația de afiliere la Fond pentru fizioterapeuții care își desfășoară activitatea în Țările de Jos. Asemenea regulamentul Fondului, hotărârea din 31 martie 1978 exclude din sfera acestei obligații fizioterapeuții care „lucrează exclusiv în baza unui contract de muncă în temeiul căruia se aplică regimul Algemene Burgerlijke Pensioenwet sau o altă asigurare de pensie cel puțin echivalentă cu sistemul de pensii ocupaționale menționat anterior, cu condiția ca părțile interesate — respectând condițiile cu caracter administrativ prescrise în domeniul de regulamentul privind sistemul de pensii menționat — informează în scris Fondul despre intenția lor în această privință” [traducere neoficială].

7 În temeiul „normelor conforme cu articolul 2 alineatul (1) litera (a) din regulamentul privind sistemul de pensii” care au fost adoptate de Fond, afilierea este obligatorie cu excepția cazului în care asigurarea de pensie, contractată de către un fizioterapeut care își desfășoară

activitatea în baza unui contract de muncă, se aplică „tuturor membrilor profesiei angajați de societatea comercială cu răspundere limitată”.

8 În temeiul dispozițiilor menționate mai sus, reclamanții, care în Țările de Jos exercită profesia de fizioterapeut ca lucrători salariați, au cerut să fie scutiți de afilierea obligatorie la un sistem de pensii ocupaționale pentru fizioterapeuți. Fondul a respins cererea lor pe motiv că sistemul de pensii la care reclamanții au aderat prin contract cu compania de asigurări Delta Lloyd nu era aplicabilă tuturor membrilor profesiei angajați de angajatorul respectiv (denumită în continuare „cerință de colectivitate”). În consecință a adresat celor doi reclamanți un ordin de continuare a plății cotizațiilor datorate în cadrul sistemului de pensii. Aceștia din urmă au contestat decizia în fața Kantonrechter te Breda și respectiv, Kantonrechter te Tilburg susținând că cerința de colectivitate nu se baza nici pe regulamentul privind sistemul de pensii al Fondului, nici pe WVD.

9 Kantonrechter te Breda a decis împotriva domnului Van Veen, în timp ce Kantonrechter te Tilburg a decis în favoarea cererii domnului Van Schijndel. În apel, Rechtbank te Breda a susținut punctul de vedere apărut de Fond și a respins cererile celor doi reclamanți.

10 Domnii Van Veen și Van Schijndel au făcut recurs în casație în fața Hoge Raad împotriva acestor decizii, susținând în special, pentru prima dată în cadrul acestei proceduri, că Rechtbank te Breda ar fi trebuit să aprecieze „dacă este cazul din oficiu” compatibilitatea afilierii obligatorii la Fond, care face obiectul litigiului, cu normele fundamentale ale dreptului comunitar, în special articolul 3 litera (f), articolul 5 al doilea paragraf, articolele 85 și 86, precum și articolul 90, la fel ca și articolele 52 - 58 și 59 - 66 din Tratatul CEE. Astfel, potrivit reclamanților, obligația contestată ar putea priva de efect util regulile de concurență aplicabile organismelor de asigurări de pensii și membrilor individuali ai profesiei, în măsura în care aceasta ar impune sau ar favoriza încheierea de acorduri incompatibile cu regulile de concurență comunitare sau ar consolida efectele acestora. În plus, Fondul nu ar putea satisface cererea de pe piață și în orice caz cererea de asigurări de pensii echivalente în termeni mai favorabili.

11 Hoge Raad constată în această privință că reclamanții se bazează, în sprijinul motivului de casație, pe numeroase fapte și circumstanțe care nu au fost stabilite de către Rechtbank te Breda și nici invocate în sprijinul cererii lor în fața instanțelor inferioare. Totuși, potrivit instanței de trimitere, în dreptul olandez, natura motivului de casație implică ca noile alegații să poată fi invocate numai dacă sunt exclusiv juridice, adică dacă nu necesită o analiză a faptelor. În plus, chiar dacă articolul 48 din Codul de procedură civilă olandez obligă instanța să invoce, dacă este necesar, din oficiu motivele de drept, principiul pasivității instanței în cauzele care se referă la drepturile și obligațiilor civile de care părțile dispun în mod liber, implică faptul că motivele de drept suplimentare nu constrâng instanța să depășească limitele litigiului, astfel cum a fost el definit de către părți, nici să se bazeze pe alte fapte și împrejurări decât pe cele care se întemeiază cererea.

12 Având în vedere cele enunțate anterior, Hoge Raad a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Este de competența unei instanțe civile naționale, într-o procedură care se referă la drepturile și obligațiile civile de care părțile dispun în mod liber, să aplice dispozițiile articolului 3 litera (f), articolului 5, articolului 85, articolului 86 și/sau articolului 90 din Tratatul de instituire a Comunității Economice Europene, chiar în situația în care partea interesată de aplicarea lor nu le-a invocat?

2) Dacă trebuie să se răspundă în principiu afirmativ la prima întrebare, acest răspuns este valabil dacă, prin aceasta, instanța respectivă trebuie să renunțe la pasivitatea care îi revine pentru că ar trebui a) să depășească limitele litigiului definit de către părți și/sau b) să se bazeze pe alte fapte și împrejurări decât cele pe care și-a întemeiat cererea partea din litigiu care are interesul aplicării dispozițiilor din tratat?

3) Dacă trebuie, în egală măsură, să se răspundă afirmativ la a doua întrebare, dispozițiile tratatului menționate la prima întrebare pot fi invocate pentru prima dată în fața unei instanțe naționale de casație dacă a) potrivit dreptului procedural aplicabil în prezenta cauză, pot fi aduse noi alegații în casație numai dacă acestea sunt de natură exclusiv juridică — adică nu necesită o analiză a faptelor și se aplică în orice împrejurări, și b) faptul de a invoca dispozițiile în cauză necesită în special o analiză a faptelor?

4) În spiritul Wet betreffende verplichte deelneming in een beroepspensioenregeling (WVD), prezentat la alineatul 3.1 litera A) v) de mai sus, un fond de pensii ocupaționale la care toți membrii unei profesii sau una sau mai multe categorii specifice dintre aceștia sunt obligați să adere în temeiul și în aplicarea WVD, împreună cu efectele juridice, indicate pe scurt la alineatul 3.1, litera A) de mai sus, la care se adaugă această lege, trebuie considerat drept întreprindere în sensul articolelor 85, 86 și 90 din tratat?

5) Dacă răspunsul este afirmativ, faptul de a face obligatorie afilierea fizioterapeuților la un sistem de pensii ocupaționale, prevăzut la alineatul 3.1 litera B), constituie o măsură adoptată de un stat membru care anulează efectul util al regulilor de concurență care se aplică întreprinderilor sau nu este cazul decât în anumite împrejurări și, în această ultimă ipoteză, care sunt acelea?

6) Dacă răspunsul la ultima întrebare este negativ, pot alte împrejurări să facă incompatibilă obligația de afiliere cu dispozițiile articolului 90, iar dacă răspunsul este afirmativ, care sunt acelea?”

Cu privire la prima întrebare

13 Trebuie constatat că regulile de concurență menționate de instanța națională sunt reguli de constrângere care se aplică direct în sistemul juridic național. Atunci când, în temeiul dreptului național, instanțele adresează din oficiu motive de drept bazate pe o reglementare națională restrictivă care nu au fost invocate de părți, o astfel de obligație se impune deopotrivă și în cazul reglementărilor comunitare cu caracter restrictiv (a se vedea, în special, Hotărârea din 16 decembrie 1976, Rewe, cauza 33/76, Rec., p. 1989, considerentul 5).

14 Situația este similară în cazul în care dreptul național conferă unei instanțe capacitatea de a aplica din oficiu reglementări de drept cu caracter restrictiv. De fapt, în conformitate cu principiul cooperării enunțat la articolul 5 din tratat, instanțele naționale au obligația de a asigura protecția juridică a persoanelor de drept comun în fața efectului direct al dispozițiilor de drept comunitar (a se vedea, în special, Hotărârea din 19 iunie 1990, Factortame și alții, cauza C-213/89, Rec. p. I-2433, considerentul 19).

15 Astfel răspunsul la prima întrebare este că, într-o procedură care aduce atingere drepturilor și obligațiilor civile de care părțile dispun în mod liber, este de competența instanței naționale să aplice dispozițiile articolelor 3 litera f), 5, 85, 86 și/sau 90 din tratat, chiar în situația în care

partea interesată de aplicarea lor nu le-a invocat, în cazul în care dreptul său național permite o astfel de aplicare.

Cu privire la a doua întrebare

16 Prin această întrebare, instanța de trimitere dorește să afle dacă o astfel de obligație există în egală măsură în cazul în care, pentru aplicarea din oficiu a normelor comunitare menționate anterior, instanța ar trebui să renunțe la pasivitatea care i-a fost atribuită, depășind limitele litigiului, astfel cum a fost definit de părți și/sau se bazeze pe alte fapte și circumstanțe decât acelea pe care și-a întemeiat cererea partea din litigiu care are interesul aplicării dispozițiilor din tratat.

17 În această privință, trebuie amintit că, în absența unei reglementări comunitare în această privință, sistemul juridic intern al fiecărui stat membru trebuie să desemneze instanțele competente și să determine normele procedurale ale acțiunilor destinate să asigure protecția drepturilor pe care persoanele de drept privat le au din efectul direct al dreptului comunitar. Totuși, aceste norme nu pot fi mai puțin favorabile decât cele privind acțiunile similare de natură internă, nici să facă imposibilă în practică sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor acordate de sistemul juridic comunitar (a se vedea, în special, Hotărârea Rewe, menționată anterior, considerentul 5; Hotărârea din 16 decembrie 1976, Comet, cauza 45/76, Rec., p. 2043, considerentele 12-16; Hotărârea din 27 februarie 1980, Just, cauza 68/79, Rec., p. 501, considerentul 25; Hotărârea din 9 noiembrie 1983, San Giorgio, cauza 199/82, Rec., p. 3595, considerentul 14; Hotărârea din 25 februarie 1988, Bianco și Girard, cauzele conexe 331/85, 376/85 și 378/85, Rec., p. 1099, considerentul 12; Hotărârea din 24 martie 1988, Comisia/Italia, cauza 104/86, Rec., p. 1799, considerentul 7; Hotărârea din 14 iulie 1988, Jeunehomme și EGI, cauzele conexe 123/87 și 330/87, Rec., p. 4517, considerentul 17; Hotărârea din 9 iunie 1992, Comisia/Spania, cauza C-96/91, Rec., p. I-3789, considerentul 12; și Hotărârea din 19 noiembrie 1991, Francovich și alții, cauzele conexe C-6/90 și C-9/90, Rec., p. I-5357, considerentul 43).

18 În egală măsură trebuie amintit că Curtea a hotărât deja că o normă de drept național care împiedică aplicarea procedurii prevăzute la articolul 177 din tratat trebuie eliminată (a se vedea Hotărârea din 16 ianuarie 1974, Rheinmühlen, cauza 166/73, Rec., p. 33, considerentele 2 și 3).

19 Pentru aplicarea acestor principii, fiecare caz în care se adresează întrebarea de a ști dacă o dispoziție procedurală națională face imposibilă sau excesiv de dificilă aplicarea dreptului comunitar trebuie analizat luând în considerare locul acestei dispoziții în ansamblul procedurii, evoluția și particularitățile sale, în fața diferitelor instanțe naționale. Din această perspectivă, trebuie luate în considerare, dacă este cazul, principiile care reprezintă baza sistemului juridic național, precum protecția dreptului la apărare, principiul securității juridice și buna desfășurare a acestei proceduri.

20 În cazul de față, trebuie arătat că principiul de drept național potrivit căruia, într-o procedură civilă, instanța trebuie sau poate ridica din oficiu motive, este limitat de obligarea, de către acesta, de a se menține la obiectul litigiului și să își bazeze hotărârea pe faptele care au fost prezentate în fața sa.

21 Această limitare este justificată de principiul potrivit căruia inițiativa unui proces aparține părților, instanța neputând acționa din oficiu decât în cazuri excepționale în care interesul public impune intervenția sa. Acest principiu pune în aplicare concepțiile comune ale majorității statelor membre în ceea ce privește relațiile dintre stat și individ, protejează dreptul

la apărare și asigură buna desfășurare a procedurii, în special prin protejarea întârzierilor inerente aprecierii noilor motive de drept.

22 În aceste condiții, răspunsul la a doua întrebare este că dreptul comunitar nu impune instanțelor judecătorești naționale să invoce din oficiu un motiv de drept rezultat din încălcarea dispozițiilor comunitare, atunci când analiza acestui motiv le obligă să renunțe la pasivitatea care le-a fost atribuită, ieșind din limitele litigiului, astfel cum a fost definit de părți și/sau să se bazeze pe alte fapte și circumstanțe decât acelea pe care și-a întemeiat cererea partea din litigiu care are interesul aplicării dispozițiilor din tratat.

Cu privire la celelalte întrebări

23 Având în vedere răspunsurile la primele două întrebări, nu este cazul să se răspundă la a treia întrebare. Prin urmare nu mai este cazul să se răspundă la celelalte întrebări care nu au fost adresate decât în cazul în care se hotăra că Hoge Raad trebuie să analizeze un motiv de drept precum cel invocat de către părțile din acțiunea principală.

Cu privire la cheltuielile de judecată

24 Cheltuielile efectuate de către Guvernul Țărilor de Jos, guvernele german, elen, spaniol, francez, irlandez și de către Guvernul Regatului Unit, precum și de către Comisia Comunităților Europene, care au prezentat observații Curții, nu pot face obiectul unei rambursări. Întrucât procedura are, în raport cu părțile din acțiunea principală, un caracter incidental față de procedura din fața instanței naționale, este de competența acestei instanțe să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată.

Pentru aceste motive,

CURTEA,

pronunțându-se cu privire la întrebările care i-au fost adresate de către Hoge Raad der Nederlanden, prin hotărârile din 22 octombrie 1993, hotărăște:

1) Într-o procedură care aduce atingere drepturilor și obligațiilor civile de care părțile dispun în mod liber, este de competența instanței naționale să aplice dispozițiile articolelor 3 litera f), 5, 85, 86 și/sau 90 din tratat, chiar în situația în care partea interesată de aplicarea lor nu le-a invocat, în cazul în care dreptul său național permite o astfel de aplicare.

2) Dreptul comunitar nu impune instanțelor judecătorești naționale să invoce din oficiu un motiv de drept rezultat din încălcarea dispozițiilor comunitare, atunci când analiza acestui motiv le obligă să renunțe la pasivitatea care le-a fost atribuită, ieșind din limitele litigiului, astfel cum a fost definit de părți și/sau să se bazeze pe alte fapte și circumstanțe decât acelea pe care și-a întemeiat cererea partea din litigiu care are interesul aplicării dispozițiilor din tratat.

Rodríguez Iglesias

Puissochet

Moitinho de Almeida

Murray

Hirsch

Jann

Kakouris

Mancini

Kapteyn

Edward

Schockweiler

Gulmann

Ragnemalm

Pronunțată în ședință publică la Luxemburg, 14 decembrie 1995.

Grefier
R. Grass

Președinte
G. C. Rodríguez Iglesias